A, Á

A, Á (‘les lettres *a* et *á*’)

■ **a-tól z-ig [ától cettig]** – (Sz): teljesen; elejétől a végéig; kivétel nélkül

□ **depuis A jusqu’à Z** [dəpɥiaʒyskazɛd] || **de A à Z** [dəaazɛd]

➤ *A barátom vitorláshajóval kerülte meg a földet. Amikor egy év után hazatért,* ***a-tól z-ig*** *elmesélte a viszontagságait.* | *Mon ami a fait le tour du monde en bateau à voiles. Rentré au bout d’un an, il m’a raconté ses péripéties* ***depuis A jusqu’à Z****.*

♦ Az *a, á* a latin ábécé első, a *z* (németes kiejtési hatást mutató változatában: *cett*) pedig az utolsó betűire utal e számos európai nyelvben megtalálható szólásban.

≅ *alfától* (az) ómegáig* || *a maga teljességében* || *minden ízében* || *szőröstül-bőröstül* || *tövi-ről-hegyire**

≠ éppenhogy csak || felébe-harmadába || félig-meddig || többé-kevésbé

ÁBÉCÉ (‘alphabet’ *h fn*)

◨ ⟨vki vmihez⟩ **annyit ért, mint tyúk az ábécéhez** → TYÚK

ABLAK (‘fenêtre’ *n fn*)

■ ⟨vki⟩ **az ablakon dobja/hajítja/szórja ki a pénzt** – (Sz): pazarolja a pénzt, könnyelműen, fölöslegesen költekezik

□ **jeter l’argent par les fenêtres**

➤ *Természetes, hogy a hónap közepén Zoénak már egy fillérje sincs, mert túl sok luxuscikket vásárol.* ***Az ablakon szórja ki a pénzt.*** | *C’est normal qu’au milieu du mois Zoé n’ait plus un sou, car elle achète trop d’articles de luxe.* ***Elle jette l’argent par les fenêtres.***

♦ Az állatmeséinek köszönhetően népszerűséget szerző francia író, Jean de La Fontaine *Du thésauriseur et du Singe* [A kincshalmozó meg a majom] című (XII, 3) meséjében olvashatunk egy fösvény emberről, akinek a majma az ablakon át dobálja ki gazdája pénzét. Ez a több európai nyelvben is megtalálható vándorfrazéma (vö. német *das Geld zum Fenster hinauswerfen*, olasz *buttare/gettare il denaro [i soldi/quattrini] dalla finestra*) azonban inkább arra az aprópénzre utalhat, amelyet középkori szokás szerint egykor az uralkodók, a főurak bizonyos ünnepi alkalmakkor a koldusoknak, utcai énekeseknek stb. valóban az ablakon szórtak vagy szórattak ki.

≅ *a lehetőségei felett él* || *a nyakára* hág a pénznek* || *az isten pénze is kevés vkinek* || *Dárius kincse sem elég vkinek [elköltené a Dárius kincsét is]* (nép) || *elfolyik/szétfolyik a pénz* a kezéből [a keze között] [az ujjai között]* || *eltapsolja/elveri a pénzt* || *erején felül költekezik* || *feléli a jövőjét* || *fenekére ver a pénznek* (biz) || *két kézzel* szórja a pénzt* || *kiadásokba/költségekbe veri magát* || *költekező életmódot folytat* || *mélyen a zsebébe nyúl* || *nagy lábon* él* || *nem marad meg nála a pénz* || *nyakra-főre* költekezik* || *szórja a pénzt**

≠ beosztással él || élére* rakja a garast || fogához* veri a garast/pénzt || fukar kezekkel mér (vál) || gondol a jövőre* || ínségesebb időkre* félretesz || összehúzza a bagariát (nép) || összehúzza/meghúzza/megszorítja a nadrágszíjat* || szükség* esetére félretesz || úgy adja ki a pénzt, mintha a fogát* húznák || ül a pénzén

◨ ⟨vki⟩ **kidobja a pénzt az ablakon** → ABLAK: ⟨vki⟩ *az ablakon dobja/hajítja/szórja ki a pénzt*

A, Á

■ ⟨vki vmit⟩ **nem tesz (ki) az ablak(á)ba** – (Sz), (gúny): nem dicsekszik vmivel, {szégyenében} hallgat vmiről
□ **ne pas crier** ⟨qqch.⟩ **sur les toits**
➤ *Noé szégyenli a rossz jegyeit,* ***nem fogja kitenni azokat az ablakába****.* | *Noé a honte de ses mauvaises notes,* ***il ne va pas les crier sur les toits****.*
♦ A magyar szólás egy régi szokásból eredeztethető. Amikor a hagyományos falusi társadalomból messzire elszármazott, katonának vitt vagy mesterlegényként más városba, országba kerülő és ott írástudóvá váló családtag levelet írt az otthoniaknak, ők ezt az ismerősöket, szomszédokat is érdeklő hírekről, tapasztalatokról beszámoló levelet gyakran nagy büszkén kitették a ház ablakába, hogy mindenki láthassa, olvashassa. Ha azonban a hírek kényes, szomorú, esetleg túl személyes tartalma ezt nem tette lehetővé, a levéllel nem dicsekedtek, vagyis azt nem tették ki az ablakba.
◊ A francia szólásmegfelelő eredetét lásd: *vki vmit világgá* kürtöl*.
≅ *nem köt vmit vkinek az orrára* || *nem tesz a kirakatba* vmit* || *nem tűz a kalapja* mellé vmit* || *nem ver nagydobra* vmit* || *véka* alá rejt vmit*
≠ fűnek-fának* elmesél/elmond vmit || közhírré tesz vmit || nagydobra* ver vmit || széltében-hosszában* elhírésztel vmit || világgá* kürtöl vmit

ÁBRA (‘figure’ *n fn*, ‘dessin’ *h fn*)

■ ⟨vki⟩ **tudja, mi az ábra** – (Sz), (biz): tájékozott, tapasztalt, ismeri a helyzetet, mindent tud az ügyről
□ **connaître le topo** (biz) || **savoir de quoi il retourne**
➤ *Ne próbálj átverni!* ***Tudom, mi az ábra!*** | *N’essaie pas de me tromper.* ***Je connais le topo. [Je sais de quoi il retourne.]***
♦ A magyar szólás – akárcsak a *Mint a mellékelt ábra is mutatja…* helyzetmondat – arra a szemléleti háttérre utalhat, amikor a tankönyv vagy újság írott anyagának megértését egy ábra is segíti vagy a tanár a kivetítőn mutat egy ábrát, hogy az anyag elsajátítását vizuális módon is segítse.
◊ A *connaître le topo* francia szólásmegfelelőben a *topographie* ‘helyrajz, topográfia’ főnévből rövidült bizalmas stílusú *topo* szó jelentése ‘helyzet; rövid beszéd, szpícs’.
≅ *agyafúrt/dörzsölt fickó* || *csavaros az esze* [csavaros eszű/észjárású]* || *ismeri a széljárást* || *ismeri a dürgést*/dörgést* || *képben* van* || *minden hájjal* megkent alak* || *nem esett/ejtették a feje* lágyára* || *nem lehet eladni* || *nem most jött/lépett/mászott le a falvédőről** || *nem tollas a háta** || *öreg motoros* (biz) || *öreg/vén róka** || *ravasz (, mint a) róka** || *tudja, hányat ütött az óra* || *tudja, mennyi kettő meg kettő* || *tudja, merre hány lépés* || *tudja, mi folyik/zajlik a háttérben** || *tudja, mitől döglik a légy** || *van magához való esze* || *tudja hányat ütött az óra*
≠ annyi esze sincs/van, mint egy tyúknak* || annyit ért vmihez, mint hajdú* a harangöntéshez || annyit ért vmihez, mint tyúk* az ábécéhez || hadilábon* áll vmivel || halvány (lila) dunsztja*/fogalma*/gőze*/sejtelme* sincs vmiről || kőbölcsőben ringatták || nem találta fel a puskaport*/spanyolviasz(ko)t* [a langyos vizet*] || teljesen el van tájolva (biz)

ÁBRÁND (‘chimère’ *n fn,* ‘illusion’ *n fn*)

■ ⟨vki⟩ **hiú ábrándokat kerget/sző [**⟨vki⟩ **ábrándokba ringatja magát]** – (Sz): álmodozik, olyasmire törekszik, ami elérhetetlen számára
□ **se faire du [tout un] cinéma** || **tirer des plans sur la comète** || (***F***) **rêver en couleur** (Can)

➤ *Zoé azt hiszi, hogy egy jogi diplomával mindjárt állást fog találni egy nagy ügyvédi irodában, hogy gyorsan híres és gazdag lesz.* ***Hiú ábrándokat kerget/sző.*** | *Zoé croit qu'avec un diplôme de droit, elle trouvera tout de suite un poste dans un grand cabinet d'avocats, qu'elle va devenir vite célèbre et riche.* ***Elle se fait tout un cinéma.***

➤ *A Föld megmentése érdekében itt lenne az ideje, hogy* ***ne kergessünk hiú ábrándokat,*** *hanem realista klimastratégiákat dolgozzunk ki.* | *Pour sauver la Terre, il serait temps d'arrêter de* ***tirer des plans sur la comète*** *et de développer des stratégies climatiques réalistes.*

◊ A *se faire du [tout un] cinéma* francia szólásmegfelelő a meddőn fantáziáló ember képzeletét a mozivásznon pergő képzelt történetekkel állítja párhuzamba. A kifejezés felszólító alakban is használatos: *Arrête de te faire du cinéma !* 'Ne álmodozz!; Szállj le a földre!'

◊ A *tirer des plans sur la comète* francia szólásmegfelelőben szereplő *plan* szó a *planter* 'növényt ültet' igéből képzett *plant* főnév alakváltozata, ami később a *plantation* 'ültetvény' alakban rögzült. A *plant/plan* tehát eleinte a facsemeték ültetését, az ültetvény megtervezését jelentette, ami egyben megmagyarázza a szó ebből kialakult 'terv, tervezés' átvitt értelmét is. A tervek megvalósíthatatlanságát pedig az üstökös (*comète*) szimbolizálja.

◊ A Québecben használatos *rêver en couleur* francia szólásmegfelelő a csodálatos, színes (*couleur → coloré*) álmokra való utalással azt jelzi, hogy az illető ábrándozó természetű, nem jár igazán két lábbal a földön.

≅ *a fellegekben* jár* || *a holdon* jár* || *álmokat kerget* || *délibábot* kerget* || *hamis illúziókba* ringatja magát* || *légvárakat* épít* || *teljesen el van varázsolva** || *vágyálmokat sző*

≠ a realitások talaján áll || két lábbal* jár a földön || leszáll a földre

ÁBRÁZAT ('figure' *n fn*, 'mine' *n fn*)

❒ **megnyúlik** ⟨vkinek⟩ **az ábrázata** → ARC: *megnyúlik* ⟨vkinek⟩ *az arca*

ACHILLES-SAROK ('talon *h fn* d'Achille' [aʃil])

■ ⟨vkinek, vminek⟩ **az Achilles-sarka** – (Sz), (vál): vkinek v. vminek a gyenge, könnyen támadható pontja

□ **le talon d'Achille** ⟨de qqn, qqch.⟩ (vál)

➤ *Zoé férje elegáns, okos, gazdag. A barkácsolás azonban* ***az Achilles-sarka.*** | *Le mari de Zoé est élégant, intelligent, riche. Le bricolage est cependant* ***son talon d'Achille.***

➤ *Az utánpótlás volt a hadsereg* ***Achilles-sarka.*** | *Le ravitaillement était* ***le talon d'Achille*** *de l'armée.*

♦ Akhilleusz (Achilles) a halandó Péleusz és Thetisz istennő fia, a Trója ellen vonuló görög seregek kiemelkedő hőse. Ő ölte meg párviadalban Hektórt, a trójaiak legkiválóbb harcosát. A monda szerint születésekor anyja, hogy egy ellenkező tartalmú jóslatot meghiúsítson, és hosszú életet biztosítson halandó fiának, az újszülöttet egyik sarkánál fogva a Sztüx (Styx) folyó vizébe mártotta, ami által a gyermek sebezhetetlenné vált. A sarkát azonban nem érintette a bűvös erejű víz és ez a sebezhető pontja lett a végzete: a trójai háború vége felé Parisz (Paris), trójai királyfi nyila a sarkába fúródott és megölte őt. A történetet a latin grammatikus Hyginus Kr. e. 10 körül keletkezett, majd a középkorban *Mesék* címen ismertté vált munkájának 107. történetében *(Armorum iudicium)* mondja el. A köztudatba azonban Homérosz *Íliász* című műve révén került be. ◉ Érdekes, hogy a sebezhetőség egyedüli pontjának szimbóluma több más mitológiában is felbukkan: ilyen például az indiai Mahábhá-

A, Á

rata eposzban Krisna talpa, a Nibelung-énekben Siegfried vállának egy pontja, a szaracén óriás, Ferraù köldöke Ludovico Ariosto *Orlando furioso* [Őrjöngő Lóránt] című művében (1507–1533) vagy az indián istenség, Manitu feje. ◉ A szólás nem keverendő össze az anatómiai jelentésű *le tendon d'Achille* 'Achilles-ín' kifejezéssel!

≅ *a gyenge oldala/pontja* vkinek, vminek* || *a sebezhető pontja vkinek, vminek*

≠ az erős oldala vkinek, vminek

ÁDÁM ('Adam' [adã])

■ ⟨vkik⟩ **Ádámról, Évától rokonok** – (Sz): távoli rokonságban vannak

□ **être parents du côté d'Adam** (rég) || **être parents à la mode de Bretagne**

➤ *Most tudtam meg, hogy Zoéval **Ádámról, Évától rokonok vagyunk**.* | *Je viens d'apprendre qu'avec Zoé **nous sommes des parents à la mode de Bretagne**.*

♦ A magyar szólás szemléleti háttere a bibliai első emberpár.

◊ Az *être parents du côté d'Adam* régies francia szólásmegfelelő szintén bibliai eredetű, az első emberpár férfi tagjára utal.

◊ Az *être parents à la mode de Bretagne* arra utal, hogy Bretagne-ban még a távoli rokonok is szorosan tartják egymással a kapocsolatot.

≅ *szegről-végre* rokonok*

ÁDÁMKOSZTÜM ('costume *h fn* d'Adam' [adã])

◨ **ádámkosztümben jár/van** → ANYASZÜLT: *anyaszült meztelenül*

ADÁS ('émission *n fn* {de radio, de télé}')

■ ⟨vki⟩ **veszi az adást** – (Sz), (biz): rögtön megért, felfog, belát vmit

□ **recevoir** ⟨qqn⟩ **cinq sur cinq** [sɛ̃ksyʀsɛ̃k]

➤ *Minden világos, fölösleges megismételni, **veszem az adást**.* | *Tout est clair, inutile de répéter, **je te reçois cinq sur cinq**.*

♦ A magyar szólás és francia megfelelője egyaránt híradástechnikai eredetű, a telekommunikáció területéről jön.

◊ A francia szólásmegfelelőt eredetileg a katonai zsargonban a telekommunikációs kapcsolat minőségének, az információ célba érkezésének visszajelzésére használták. A jó minőséget egy ötös skálán osztályozták, ahol az ötös volt a legjobb. Ez lett az átvitt értelem alapja.

≅ *gyorsan kapcsol* || *gyorsan leesik vkinek a húszfilléres*/tantusz** || *képben* van* || *veszi a lapot* (biz)

≠ csirizes a tantusza* || későn/lassan/nehezen esik le vkinek a húszfilléres*/tantusz* || későn/lassan kapcsol* || nehéz a felfogása* || nem ér fel ép ésszel vmit || nem fér a fejébe vkinek vmi

ADONISZ ('Adonis' [adɔnis] *tjn*)

■ ⟨vki⟩ **nem egy Adonisz** – (Sz), (vál): csúnya, ronda férfi

□ **Ce n'est pas un Adonis** [adɔnis]**.** (vál)

➤ *Mi lenne az emberiséggel, ha nőtlenségre kellene ítélni minden olyan férfit, aki **nem egy Adonisz**?* | *Que deviendrait l'humanité s'il fallait condamner au célibat tous ceux qui **ne sont pas des Adonis**.*

♦ Adónisz a görög mitológiában szereplő, kis-ázsiai eredetű félisten, a szépség megtestesítője. Szépsége nemcsak az emberekét, de még az istenekét is felülmúlta, annyira, hogy maga a szerelem istennője, Aphrodité (Venus) és az alvilág istennője, Perszephoné (Proserpina) is beleszeretett. A két istennő vetélkedését Zeusz úgy

döntötte el, hogy Adónisz a nyarat az élők világában Aphroditéval, míg a telet az alvilágban Perszephonéval tölti el. A mítosz egyik változata szerint Adóniszt egy vadászat során megtámadta és megölte egy megsebesített vadkan. Aphrodité kérésére azonban Zeusz minden tavasszal életre keltette a szépséges ifjút és megengedte, hogy az őszig tartó időszakot ne az alvilágban, hanem a földön töltse.

◊ A francia író, Théophile Gautier annyira kedvelte Adónisz történetét, hogy a létező *beau comme un Adonis* szóláshasonlat mellé még egy mára már régiessé vált igét (*adoniser*) is alkotott nevéből a francia nyelvben, amelyet *Le Capitaine Fracasse* [Fracasse kapitány] című művében (1863) használ a 'felékesíti, kicsinosítja magát' jelentésben: « Si vous voulez accepter un vieux pédant de comédie pour valet de chambre, dit Blazius en se frottant les mains d'un air de contentement, je vais vous adoniser et calamistrer de la belle façon. » [Ha egy vén pedáns komédiást fel akarna fogadni inasnak – mondta Blazius, és elégedetten dörzsölte össze a kezét –, akkor a lehető legelegánsabban fogom önt felöltöztetni és frizuráját bebodorítani.].

≅ *olyan ronda, hogy az oroszlán is sírva enné meg* (szleng) || *olyan ronda, hogy gyerekeket* lehet vele ijesztgetni* || *olyan ronda* {nő}, *hogy ha lemegy a bányába, feljön a szén* (szleng) || *olyan ronda, mint a Himnuszban a balsors* (szleng) || *ronda, mint a bűn** || *ronda, mint a sötét éjszaka** || *ronda, mint az ördög** || *ronda, mint egy boszorkány*

≠ a napra lehet nézni, de rá nem || szemet gyönyörködtetően szép || szép, mint az álom || szép, mint egy angyal*

ADÓS ('débiteur, -trice' *h/n fn*)

■ ⟨vki⟩ **nem marad** ⟨vkinek⟩ **adósa a válasszal** – (Sz): jól odamondogat, megválaszol vkinek

□ **renvoyer la balle** ⟨à qqn⟩

➤ *Amikor Noé kicsúfolta Zoé kalapját, a lány* ***nem maradt adós a válasszal*** *és elkezdett ironizálni barátja piros zokniján.* | *Quand Noé s'est moqué du chapeau de Zoé,* ***elle lui a renvoyé la balle*** *et a commencé à ironiser sur les chaussettes rouges de son copain.*

♦ A kifejezés a bibliai eredetű (Kiv 21:24-25; Lev 24:19-20; Mtörv 19:21; Mt 5:38) *Szemet* szemért, fogat fogért* 'Œil pour œil, dent pour dent' közmondásban megfogalmazott gondolathoz kapcsolható.

◊ A *renvoyer la balle à qqn* szólásmegfelelő a teniszből, asztaliteniszből származó metafora, és arra utal, ahogy a játékosok visszaütik a labdát egymás térfelére. ◉ A szólást gyakran használják szívesség viszonzásának kifejezésére is: *Tu m'as rendu un grand service hier, c'est normal que je te renvoie la balle aujourd'hui.* 'Tegnap nagy szolgálatot tettél nekem, így természetes, hogy ma viszonzom a szívességed.' ◉ Visszaható alakban a felelősség egymásra hárítását érzékelteti: *Les deux ministères se renvoient la balle pour savoir qui doit financer ce projet.* 'A két minisztérium egymásra hárítja a felelősséget, hogy kiderüljön, kinek kell finanszíroznia ezt a projektet.'

≅ *a fejére* olvas vkinek vmit* || *a szemére* hány/vet vkinek vmit* || *jól beolvas vkinek* || *jól megmondja a magáét* vkinek* || *kinyitja a száját** || *nem tesz lakatot* a szájára*

≠ behúzza a farkát* [fülét-farkát] || csomót* köt a nyelvére || egy kukkot*/mukkot* sem szól || elvitte a cica* a nyelvét || hallgat, mint a csuka* || hallgat/néma, mint a (sült) hal* || hallgat, mint a sír* || lakatot* tesz a szájára || mély hallgatásba* burkolódzik || szavát se lehet venni

ADÓSSÁG ('dette' *n fn*)

■ ⟨vki⟩ **úszik az adósságban** – (Sz): teljesen eladósodott, nagyon sok tartozása van

□ **être criblé de dettes**